

ג. בית העשוי לימות החמה או לימות הגשמים ולא למשך השנה כולה – לדברי רבה נחלקו בזה תנאים; רבי יהודה פוטר וחכמים מחייבים. ולמסקנת הגמרא משמע שלדברי הכל חייב.

דף יא

טז. האם המקומות דלהלן חייבים במזוזה?

- א. שערי חצרות, עיירות ומדינות.
- ב. בית התבן, בית הבקר, בית העצים ובית האוצרות.
- ג. בית הכסא, בית הבורסקי, בית המרחץ ובית הטבילה.
- ד. בית שער אכסדרה ומרפסת.
- ה. שער שאינו מקורה.
- ו. שער שאינו גבוה עשרה טפחים; שער העשוי ככיפה.
- ז. בית הכנסת.
- ח. בית האשה; בית השותפים.

א. אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות – יש בהם חובת מצוה למקום, משום שנאמר וכתבתם... ובשעריך.

יש אומרים ששערים הללו אינם חייבים אלא מדרבנן (ריטב"א. וכן צידד הרש"ש. וע' גם בלשון הר"ן סוכה ת. ד"ה ואיכא. ואולם נראה שלדעת רש"י חייבים מדאורייתא – כן כתב הריטב"א).

מבואר בגמרא ששערי העיר מחוזה לא קבעו בהם מזוזה משום סכנה (שלא יאמר המלך כשפים עשיתם בשערי עירי).

מרש"י משמע שיש חילוק אם רוב אנשי העיר מישראל אם לאו (ורעק"א תמה על כך. וע' באור הדבר בספר אור שמח ובחדושי רא"ל יז).

ועוד מבואר ששער העשוי כיפה שנועד לחזק הבנין שמעליו ולא לשם שער [שיש שם כניסות אחרות לעיר שיוצאים ובאים דרך שם. תורי"ד] – פטור ממזוזה אלא אם הוא משמש כניסה לבית שמעליו שחייב במזוזה, אבל לא משום 'שערי עיירות'.

ב. בית התבן, בית הבקר או רפת, בית העצים, בית האוצרות [יין או שמן], ולולי תרנגולים; לדברי רב כהנא נחלקו תנאים האם חייבים במזוזה או פטורים (מפני שאינם מיוחדים לדירה כבית). ואם הנשים מתקשטות בהם – חייבים. ורב יהודה סובר שבסתם – פטורים, ואם נשים מתקשטות בהם – מחלוקת תנאים. והשיבו על דברי רב יהודה מהברייתא.

רבנו חננאל, הרי"ף והרא"ש (סוף הלכות מזוזה) והאשכול (ח"ב עמ' 79) ומהרי"ל (בתשובה צד) פסקו כרב כהנא וכתנא המחייב (וכן סתם השו"ע. וע"ע סמ"ע חו"מ תכו סק"ב).

ואילו הרמב"ם (מזוזה ז,ז) והרי"ד והריטב"א פסקו לפטור (וע' גם בתוס' מנחות מד. ד"ה תלית).

לדברי הכל, אם הנשים רוחצות שם – פטורים ממזוזה, שמקום שעומדים בו ערומים פטור.

ג. בית הכסא, בית הבורסקי, בית המרחץ של רבים או של יחיד (אעפ"י שאין בו זוהמא), בית הטבילה ובית שהנשים רוחצות בו – פטורים ממזוזה, שאינם עשויים לכבוד כבית (ואין כבוד שמים להיות שם מזוזה. רש"י. וערש"י י סע"א: 'וגבי מזוזה בעינן בית חשוב').

- א. אפילו חדשים שלא נשתמשו בהם מעולם – פטורים ממזוזה (ריטב"א בשם מורו).
- ב. בית הכסא הפתוח לבית גדול, אין קובעים מזוזה אף לא לימין הכניסה לבית הגדול [הגם שמשום נקיות היה אפשר לכסותה, וכל שכן בזמן שהדלת נכנסת לפנים בית הכסא, אפשר היה לקבוע המזוזה מבחוץ] – מפני ששימוש בית הכסא נחשב כשימוש דירה אלא שממועט מטעם שאינו עשוי לכבוד, וכיון שדירתו חשובה [אעפ"י שאין בו ד' על ד', כי ראוי לתשמישו], מתיחס הפתח אליו ולא לבית החיצון (עפ"י חו"א קסט, ב. וע' שבט הלוי ח"ה קסז).
- ג. יש אומרים שחדר או עליה שאיש ואשה ישנים שם – פטור ממזוזה (תשב"ץ קטן רכה). ויש מחייבים (תשובת מהרי"ל, מובא בב"י וברמ"א רפ, ב). ואם כששוכבים שם הדלת סגורה והמזוזה מבחוץ, נראה שחייב לדברי הכל (רמ"א שם). ועתה נהגו לקבוע שם מזוזה, וכן בחדר שיש בו טינוף כגון שהתינוקות מצויים שם, ומכסים המזוזה (עפ"י שו"ע סעיף ה' וש"ך סק"ט).
- ואסור לשמש מיטתו אלא אם המזוזה מכוסה בשני כיסויים או כלים כשאחד מהם אינו כלי המיוחד לה (אחרונים). ואם כרכה בנייר והניחה בנרתיק שלה – מותר, כיון שבתחילה נתכוין לכך (הכמת אדם, מובא במשנ"ב מ סק"ז). ובשם החו"א מובא לאסור (דינים והנהגות או"ח סופ"ח). וע"ע בברכות כה-כו.

ד. בברייתא שנינו לפטור בית שער אכסדרה ומרפסת (– שלפני עליות הבתים) מפני שאינם מיוחדים לדירה כבית.

- א. במקום אחר אמרו שבית שער ומרפסת חייבים. ותירצו התוס' שמדאורייתא פטורים ומדרבנן חייבים (וכן נקט הר"ן בסוכה לעיקר. וכן נראים דברי רש"י).
- ועוד תירצו: לא פטרו כאן אלא בבית שער של אכסדרה ומרפסת. וכן תירץ הר"ו"ה (בסוכה ח.), והוסיף שבית שער של חצר גם כן פטור (וכ"ה במרדכי הלכות קטנות תתקסא). וכמה ראשונים הקשו על תירוץ זה.
- והרי"ף מחלק בין אלו הפתוחים לבית (או לחצר. רמב"ן ור"ן) שחייבים, ובין אותם שפתוחים לגינה וכדומה שפטורים. וכן דעת הרמב"ם.
- השלחן-ערוך הביא דעת הרי"ף והרמב"ם בסתם, ואת דעת התוס' כ"ש אומרים'. ומשמע שלהלכה יש לתפוש דעת הרי"ף לעיקר, אלא שמחמירים לחוש לדעת התוס' לקבוע מזוזה בכל בית שער. וכן כתב החזון-איש (יו"ד קסח, ה). ואילו הב"ח כתב שהסכמת הראשונים היא כשיטת התוס' [ואולם בר"ן (שהביא את תירוץ התוס') משמע שאין חיוב מדרבנן אלא בפתוחים לבית, דלא כהרא"ש והטושו"ע]. ולענין ברכה יש לחוש לדעת הפוסקים וכסתימת השו"ע, לברך רק בבית שער ומרפסת הפתוחים לבית (עפ"י שבט הלוי ח"ב קנו וח"ג קג).
- יש אומרים שבית שער הפתוח לבית, אפילו אין בו ד' אמות על ד' אמות – חייב במזוזה (ע' פתחי תשובה יו"ד רפו סק"ט; רש"ש סוכה ג:).
- ב. מרפסת שאין לה פתח לרשות הרבים אלא לבית בלבד, והיא אינה מקורה [כאותן המצויות כיום, היוצאות מאחד מחדרי הבית]; לדעת הט"ז (רפט סק"ד) עפ"י מהרי"ל נראה שיש לקבוע בימין הכניסה למרפסת. ואולם הבית-מאיר וכן החזון-איש חולקים וסוברים לקבוע בימין הכניסה לבית. יש מפוסקים אחרונים שנקטו לעיקר כהט"ז (אגרות משה יו"ד ח"א קפא. וע' גם בשו"ת אור לציון יו"ד יד, אלא שהוא נקט לקבוע ללא ברכה), ויש המורים להלכה לקבוע בימין הכניסה לבית (ע' שבט הלוי ח"ג קג).

ואם יש למרפסת פתח נוסף החוצה [לפי הדעה הראשונה שכשאינן פתח נוסף קובעים לימין הכניסה למרפסת]; יש אומרים לילך אחר הכר ציר (ט"ז) וי"א לקבוע בכניסה לבית (אג"מ). ויש מי שהורה לקבוע שתי מזוזות, אחת בימין אחת בשמאל, מפני הספק (אור לציון).
 ג. לענין אכסדרה, דעת הט"ז לחייב מדרבנן אפילו אינה פתוחה לבית [לפי שיטת התוס' הנ"ל]. ויש מי שפקפק בדבר (ע' שבט הלוי ח"ג קנ וח"ה קס). אבל בפתוחה לבית חייבת (כדברי הר"ף בהל' מזוזה; רמב"ם וכס"מ מזוזה ו,ז).

ודוקא שיש לה ארבע דפנות [ואפילו אינן מגיעות לסכך ('אכסדרא דבי רב') או שעשויה חלונות חלונות ('אכסדרא רומייתא')] אבל אם בדופן הרביעית היא פתוחה במלואה, רק למעלה יש דופן מעט כדי להחזיק את התקרה – פטורה, ואפילו יש לה פצימים, היות ואינם אלא לחיזוק התקרה ולא לשם פתח (עפ"י מנחות לג).

ע' פרטים נוספים במנחות לג–לד וסוכה ח.

ה. שער שאינו מקורה – אינו חייב במזוזה.

רש"י מפרש שהוא פרוץ למעלה ואין בו קירוי ומשקוף. ויש שפרשו שאין על עובי הפתח למעלה (– בגובה שמעליו) שום קירוי, שאין זה חשוב 'פתח'. ופירושו זה צריך ראייה למעשה (ריטב"א).

ונחלקו הראשונים להלכה (ערש"י ותוס' מנחות לג) האם בית שאינו מקורה חייב במזוזה או פטור. ופסק הרמב"ם (מזוזה ו,ה) והרא"ש (הל' מזוזה יא) לפטור, שאינו ראוי לדירה (וכ"ה בטש"ע י"ד רפ, יד).

ו. שער שאינו גבוה עשרה טפחים – פטור ממזוזה (גם כשהבית גבוה עשרה. עפ"י פוסקים. וע' שפת אמת).

שער העשוי ככיפה (או שמתחדד בקצהו בוויית. ערש"ש; אבני נזר או"ח רסד); אם יש בו עשרה טפחים גובה ברוחב ארבעה – חייב. ואם לאו, כגון שמתעגל בתוך י"ט מהקרקע בענין שאין שם רוחב ד' טפחים – חכמים פוטרים ורבי מאיר מחייב אם יש בו רוחב ד' טפחים בגובה ג' טפחים מהקרקע וגם אפשר לחקוק בו להשלימו לרוחב ד' בגובה י' – שרואים אותו כאילו חקקו את הפתח והשלימוהו. 'חוקקים להשלים'.

א. כן הוא פירוש הסוגיא לרש"י (וכן משמע בריטב"א, שפתח שאינו רחב ארבעה טפחים פטור ממזוזה. וכן פסק המרדכי; טור י"ד רפז). ויש אומרים שאין צריך ד' טפחים אלא הקובע הוא מקום התחלת קימור הכיפה, אם הוא בפחות משלשה טפחים לקרקע – פטור לכולי עלמא, ואם המזוזה זקופה עשרה ואח"כ מתחיל הקימור – חייב לכו"ע. ואם הקימור מתחיל בין שלשה לעשרה – ר"מ מחייב כשיש מקום לחקוק וחכמים פוטרים אפילו יש שם רוחב ארבעה (עפ"י רמב"ם ועוד). ולפרש"י יש אומרים שחייב אפילו מתחיל הקימור מלמטה, כל שיש שם רוחב ד' (עפ"י בית יוסף וט"ז י"ד רפז. ואולם בר"ן בעירובין יא ובריטב"א כאן משמע שנקטו לפטור אף בדעת רש"י).

ולענין מקום קביעת המזוזה בפתח עם כיפה, פסק הט"ז (רפז סק"ב) לראות את גובה הפתח עד המקום הגבוה בכיפה שיש בו רוחב ארבעה טפחים [ואף הרמב"ם הסובר שכל הקימור אינו בכלל המזוזות אלא נחשב משקוף, יודה לזה]. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד קה, ב) צדד שיש להקפיד באופן זה לקבוע המזוזה דוקא בתחילת שליש העליון ולא למעלה מזה.

ב. להלכה נקט הרמב"ם (מזוזה ו,ד ובהגהות מיימוניות) והשו"ע (רפז, ב) כחכמים שאין חוקקים להשלים. ויש פוסקים כר"מ שחוקקים להשלים (ע' או"ז ח"ב ה; שו"ת מהרי"ל צד. וע' עירובין לג שלרבינא כן היא דעת רבי).

ג. יש אומרים שאין כיפה חייבת במזווה אלא אם יש שם תקרה ישרה ממעל לכיפה (עפ"י שו"ת מהר"ם שיק או"ח קסו, מובא בשבט הלוי ח"ב סוס"י קנ וס' קנו, וכן נקט להלכה על פי דברי רש"י הרי"ף והריטב"א עכ"פ לחומרא, שלא לברך על המזווה כשאין שם תקרה ישרה. וכן האריך בספר הדושים ובאורים סי' ב ס"ק יד יז. [ולכאור' יש מקום לומר שגם כשאין תקרה ישרה בפועל אנו רואים השכבה העליונה כמשקוף, כאילו חקקנו מקום הקימור ביושר, שי"ל שגם חכמים מודים שתוקקים אך לא 'להשלים' הלכך כשיש שיעור פתח רואים את הסתם כפרוף, שאין להרחיק מחלוקתם. ומה שהצריך הריטב"א בעירובין 'שיהא למעלה סף שוה' [וכאן צדד בדבר] י"ל שזוהו רק לפי שיטתו שצריך משקוף בולט ואין די בתקרה, ובסתם כיפה אין בליטה בקימור לפיכך הצריך משקוף למעלה].

ויש חולקים וסוברים שאין צריך משקוף ישר (ע' חו"א יו"ד קע, ג עפ"י לשון הרמב"ם ושו"ע, וע"ש באו"ח עא, ו. וכ"כ בדעת הרמב"ם באבני נזר סי' רסד; רצא, יג).

ויש אומרים שאם יש רגלים ישרות בגובה עשרה, לדברי הכל אין צריך משקוף ישר (עפ"י אבני נזר או"ח רסד וח"מ קה וחזו"א עא, ו).

ז. בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזן הכנסת – חייב במזווה, ושאין בו בית דירה – רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרם.

א. הלכה כחכמים (עפ"י רמב"ם מזווה ו, ג; יו"ד רפו, ג. והריטב"א כתב שכן המנהג). ואולם אם היה פתח בין ביתו לבית הכנסת ורגיל לצאת ולבוא בו – חייב במזווה (עפ"י תוס'; רמב"ם מזווה ו, יא עפ"י מנחות לג).

ועתה המנהג הרווח הוא לקבוע מזווה בבית כנסיות ובתי מדרשות, ובלא ברכה (יו"ד רפו, י). 'וכן עשה הר"מ מרוטנבורק מזווה לפתח בית מדרשו, ואומר כשהיה ישן בו שינת הצהריים היה רוח רעה מבעתו קודם שתקן בו מזווה' (מובא בטור יו"ד רפו). ויש מקומות שאינם קובעים מזווה בבתי כנסת.

ב. אף על פי שיש לפעמים אורחים בבית הכנסת שאוכלים וישנים בו, יש לומר כיון שאינו תשמיש קבוע אין זה 'בית דירה' (כן צדד הריטב"א, ע"ש). ואולם כתבו הפוסקים (רמב"ם רי"ף רא"ש וטור) שבית הכנסת של כפרים מסתמא יש בו דיורים של האורחים וחייב. [אבל אין חילוק עקרוני בין בית הכנסת של כרכים לשל כפרים. כן מסקנת סוגיתנו, וכמו שכתבו התוס' במגילה כו. וע"ע בשו"ת משיב דבר ח"א סוס"י מה. וע' נמו"י סוף הל' מזווה עפ"י הרי"ף שבכפרים אין מקדשים את ביהכ"נ הקדש גמור כדי שיהיו מותרים להשכיב ולהאכיל שם האורחים, שאין ידם משגת להכניסם בבתי הפרטיים].

ח. בית האשה ובית השותפים – חייבים במזווה (אף על פי שנאמר ביתך – אין למעט אשה או שותפים. הרי נאמר למען ירבו ימיכם... משמע כל החפץ בחיים חייב).

א. לפירוש אחד בתוס' – ישנים ותורא"ש (יב.), יש תנא הפוטר בית השותפים ממזווה לפי שאינו מיוחד לו.

ב. בית ששותפים בו ישראל ונכרי – כתבו פוסקים לפטור (ערמ"א יו"ד רפו, א). ואין הדבר מוסכם (ע' בשו"ת רעק"א סו ובחדושו כאן; מנחת חינוך תכג; אבי עזרי מזווה ו).

ג. בית חולים, יש לדון בחיובו במזווה מאחר ואינה דירה קבועה לחולים [ומשום המיטות ושאר החפצים הקבועים שם, הואיל ואין הבית מיועד לאיחסונם אין זה כבית האוצר], על כן יש לצדד לקבוע המזווה בלי ברכה (עפ"י הליכות שלמה ח"א פי"ט דבר הלכה ח).

יז. כל כמה זמן המזווה נבדקת?

מזווה יחיד נבדקת פעמים בשבוע (= בשבע שנים), ושל רבים – פעמים ביובל. (רש"י: שאין להטריח על הרבים הרבה, שאז כל אחד יאמר יעשו חברי. תו"י ותורא"ש: משום חשש סכנה אם יבדקו תדיר). רבי יהודה הביא מעשה באחד שהיה בודק בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור אחד ונטל ממנו אלף זוז (הרי שיש לחוש מפני הסכנה).

- א. פתח של בנין משותף לכמה דיירים – דינו כמזווה היחיד (עפ"י בית יוסף יו"ד רצא).
- ב. אם צבעו מעל המזווה, צריך לבדקה אף בתוך שנתה כי אפשר שחדרה אליה לחות ופסלתה. ומחויבים מלכתחילה להסיר את המזווה קודם הצביעה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קפג).
- ג. במקומות שקובעים המזווה בתוך הכותל בכלי זכוכית ואינה נוגעת בכותל, אין מקפידים לבדוק פעמיים בשבע שנים (הליכות שלמה תפלה ספ"ד).

שלוחי מצוה אינם ניוקים – נתבאר בפסחים יא.

דפים יא – יב

יח. האם הבתים דלהלן מטמאים בנגעים?

- א. בית האשה ובית השותפים.
 - ב. בית הכנסת.
 - ג. בתי ירושלים; בתים של הקדש.
- א. בית האשה ובית השותפים – מטמאים בנגעים (בבית ארץ אחזתכם מכל מקום). עוד אמרו, אין הבתים מטמאים בנגעים עד שכבשו ארץ ישראל וחלקוה לשבטים ולבתי אבות וכל אחד מכיר את חלקו.
- לפי פירוש אחד בתוס' ישנים ותורא"ש, תנא דברייתא סובר שבית השותפים אינו מטמא בנגעים (אשר לו הבית – בית המיוחד לו). ולפי פירוש אחר אין מחלוקת בדבר אלא יש לחלק בין שותפים רגילים ובין יורשים שמעולם לא הוברר חלקם.
- ב. בית הכנסת; אם יש בו בית דירה לחזן הכנסת – מטמא. ואם לאו, לרבי מאיר מטמא [ואע"פ שהוא בית הכנסת שא"א לבני העיר למכרו. עתוס' מגילה כו.] ולחכמים אינו מטמא (ובא אשר לו הבית – בית המיוחד לו). לפי המסקנא אין חילוק בין בית הכנסת של כרכים לשל כפרים.
- ג. לתנא קמא, אין ירושלים מטמאה בנגעים, שסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה בכלל ארץ אחזתכם. ורבי יהודה סובר שמטמאה מלבד במקום המקדש, שסבר נתחלקה ירושלים לשבטים (אבל מקום המקדש קנה דוד מכסף הגבוי מכל השבטים. רש"י עפ"י זבחים קטז: ויש למדים מ'זבא אשר לו הבית' יצא בית של הקדש. ערש"י מגילה כו. וע"ע בראשונים ובשפת אמת). והסיקו שרבי יהודה מטהר בכל מקום מקודש, אף בתי כנסיות ובתי מדרשות, ולא דוקא מקדש.
- הרמב"ם (בית הבחירה ז, יד) פסק שירושלים אינה מטמאה בנגעים.